

Rozsdatemető

Fejes Endre drámája a Szegedi Nemzeti Színházban

Kevés műnek volt napjainkban olyan vihar s pályafutása, mint Fejes Endre *Rozsdatemetőjének*. Tünetes gyorsasággal három nagypéldányszámú regénykiadás, a rádió folttatásos közlése, majd színpadi átdolgozása és az 1963 novemberi budapesti bemutató után a vidéki bemutatók, így legújabbban a szegedi... Közben készül a film is... E hőmpolygó pályafutás a vélemények és ellenvélemények egész áradatát kavarta fel. A mű megítélése korántsem volt egyértelmű, s nem az napjainkban sem. Egy bizonyos azonban: mindenkit, aki valamennyire is törődik az irodalommal, a művészettel, állásfoglalásra, mégpedig többnyire szenvedélyes állásfoglalásra kényszerített. Találón állapította meg már a fővárosi bemutató idején egy kritikus, hogy „a Rozsdatemetőről elmondhatk mindezt, amit lehet — talán többet is”.

Az eddigi viták keresztútjában a legfőbb ellenérv Fejes Endre alkotásával szemben az volt, hogy hamisan, torzul ábrázolja a munkásosztályt, nem ilyen az összkép, mint amit ő rajzol. Magában véve ez az állítás helytálló. Abban a nagy lélegzetű feladatban, amit a szerző mintegy negyven év jellegzetes színeinek felvázolásával magára vállalt, nem futotta a mi korunk emberének, a kort formáló embernek a bemutatására. Kár, hogy nem futotta — akár akarva, akár akaratlanul. Valamiképpen sajátos fonákjára fordítva azonban mégis benne vannak e műben, róluk is szól, ami elhangzik itt.

A darab központi figurájának, id. Hábetler Jánosnak az egyénisége ugyanis valósággal új fogalmat teremtett: a hábetlerizmust. S úgy érzem, ha ennél a pontnál ragadjuk meg a darabot, akkor találtuk meg azt a lényegét, amely mind az olvasó, mind a néző számára a legtöbbet mondja. A hábetlerizmus ugyanis annak a példázata, hogyan nem lehet élni, hogyan seklýesedik, silányul, sőt némiképpen lealjasul az az élet, amely ennyire távol tartja magát a társadalomtól, az emberiség nagy erőfeszítéseitől. Nemcsak korunkhoz, nemcsak az igazi emberséghez méltatlan az a csaknem vegetatív élet, amelyet Hábetler János képvisel, hanem magában hordja önmaga tragédiáját is. Mindezekelőtt azzal, hogy miközben cikornyás szövegekben

minduntalan családjáról beszél — s nem is szemforgatóan —, magában a családjában kell minduntalan a zsákutca kilátástalanságát éretnie. Természetesen más ez a kapitalizmus és a szocializmus építésének viszonyai között. És ugyancsak természetes, hogy Hábetler János erre tudatosan schasem döbbsen rá, hiszen az író szerint „nemely dolgot nem értett meg a világból, ezért volt tehetetlen”. A tehetetlenségből, értetlenségből fakadóan tartalmatlanná silányult, üres élete viszont rádobhat másokat arra, hogy e kispolgári indítékú, különös proletári életforma végső soron mi csoda tragédiák, boldogtalanságok hordozója lehet.

Már a regénynek is, de fokozottan a színpadi műnek ez a rádobhatás az egyik legnagyobb erénye. Ez az a pont, amelynél nem lehet kétséges az író politikai állásfoglalása, amely a mű minden problematikusságá ellenére alapján meghatározza szándékát.

Amikor azonban mindezt rádobhat a nézőt a szerző, még talányosabbá válik az a vissza nem fojtató kérdés: miért nem döbbsen rá ugyanerre Janit, Az ifjú Hábetler miért nem tud kitörni ugyanebből a bűvös körből? Talány ez íróilag és a korhú igazság oldaláról is. Nem azt állítjuk, hogy ez a korcszály nem rekedhetett meg valahol, nem is valami avult makacsággal a szocialista „hepiendet” kérjük számon az írótól. Ez lett volna azonban az a lehetőség, ahol — lélektanilag és társadalmilag is — teljesen indokoltan mutat-hatta volna be azt a jellem- és emberformáló erőt, amelyet korunk igazsagai a Hábetler Janik tíz- és tizezre gyakoroltak. Olyan érzés támad az emberben, mintha az író alaptalanul a sematizmustól való félelem rántotta volna vissza az utolsó pillanatban, amikor pedig már igen hitelesen, fokról fokra, apró lélektani epizódokon építette fel Jani mind határozottabb, mind tudatosabb jellemét. Csak sajnálhatjuk, hogy a kitűnő tehetsé- ségű szerző nem tette, műve színvonalával azonos szinten, így teljessé, s ezzel igazabbá körképét.

Nem a magyar munkásosztály életútjának fölmutatása rejlik a regény lapjain és a belőle készült színmű sűrűn változó képeiben. A megmondhatója egyedül Fejes Endre, hogy volt-e egyáltalán

(Siflis József felv.)

Id. Hábetler János és Pék Mária (Kovács János, Hőgye Zsuzsa)

ez szándékában. Annyi azonban bizonyos, hogy alkotása mély életismereten, emberismereten nyugszik, s felrész, felhívja a figyelmet. A regényből készült színdarab egyes részleteiben talán még inkább aláhúzza a társadalmi mondanivalót, s egyértelműbb megvilágításba helyezi.

A szegedi színházat erőteljesen próbára tette a bemutatás. Nem kis feladat a harminc szereplős darab színpadra állítása, s a filmszerűen pergő jelenetek hatásos meglevenítése. Az itt ezúttal bemutatkozott Sándor János rendezése az írói szándék helyes értelmezésén alapult, határozott következetességgel hangsúlyozta a társadalmilag figyelemre méltóbb pontokat. Rendezői ötletessége főként a korfeszítő képekben dicsekedés. Remélhetően a további előadásokon megszűnnek az első részbeli tempókieések, vontatottságok is. Néhány stilustalanság érdekében viszont kíváncsok lennének kissé átfésülni a produkciót.

Id. Hábetler János négy évtizedének hiteles megformálása nagyigényű színészi munka. A művészi átélés, a lelki és fizikai átváltások nehé- zű követelményeinek tett eleget Kovács János. Ha néha érezünk is gesztusaiban, alakformálásában némi megszorítottságot, mégis kitűnően hordozta magában e bizonytalankodó, szánalmasan szűke- élet tapogatózó ürességét.

Egyenértékű feladat, sőt hangozati változásaiban még nagyobb erőpróba Pék Mária megformálása, amely Hőgye Zsuzsa első nagyobb szegedi jelentkezése. A fiatal színésznő meglepő határozottsággal, jellemábrázolással ragadta meg ezt az ellentmondásosnak tűnő, nagy akaratú asszony figuráját. Színesi teljesítményében legfeljebb az érettebb művészi hevülések voltak helyenként kisebb hőfokúak. Hábetler Janit Csikos Gábor alakította sokszíniűen, érzelemgazdagon, de belső lázongásaiban, forrongásaiban nem sikerült tökéletesen azonosulnia ez útkereső fiatalember robbanékony, felszakadó feszültségeivel. Némiképp újszerű felfogásban mutatta be Seres Sándort Mentec József, megtartva ugyan naiv hitét, de több céltudatosságot kölcsönözve neki.

A szereplők seregéből különösen Simon Erika szomorú- bukott Csele Juliját, Torday Teri Irát Reich Katóját, Sárosy Rezső erőteljes vonásokkal végigvezetett Zentay Györgyét és Ács László pompásan karakterizált Mátyás századosát említhetjük meg, de a többi között dicsekedés Bordás Dezső, Káldor Jenő, Katona András alakítása, s lényegében az egész együttes egybehangolt összhangja. Úgyes és kifejező Sándor Lajosnak a gyors képaváltásokhoz alkalmazkodó díszletmegoldása.

LOKOS ZOLTÁN

A szovjet atomerőművek kapacitása közel jár az egymillió kilowatt-hoz

A szovjet gazdaság nagy termelési sikerekkel fejezte be 1964-et. Sok fontos ipari ág lényegesen túlteljesítette az energetika is. A Szovjetunió energiatermelése 11 százalékkal emelkedett, 9 millió kilowatt energetikai kapacitást helyezt üzembe. Rendkívül megalósult az ország energetikai fejlődésének fő irányvonala: a nagy teljesítményű atomerőművek építése. 1965-ben a Szovjetunió 510 milli-

ard kilowattóra villamos energiát fog termelni, s 11 millió kilowatt energetikai kapacitást helyez üzembe. A villamosenergia-termelésben egyre fontosabb szerepet tölt be az atomenergetika. A Szovjetunióban jelenleg több nagy atomerőmű termel áramot, köztük a belojarszki és a novovorodiljetenli megalósult az ország energetikai fejlődésének első részlegeit 1964-ben indították be. Üzembehelyezése a Szovjetunió atomerőmű kapacitása megközelítette az egymillió kilowattot.

1964 gazdasági eredményei Jugoszláviában

Az Ekonomiszka Politika című jugoszláv lap közli: Jugoszlávia ipari termelése 1964-ben 1963-hoz képest 15 százalékkal, mezőgazdasági termelése pedig 5 százalékkal emelkedett. A gazdaságban foglalkoztatott személyek száma 1964 folyamán 6 százalékkal, a munkatermelékenység 8 százalékkal emel-

kedett. A termelés mennyiségi indexszáma 1964-ben az előző évhez viszonyítva a következő: az energetikában — 106, a kohászatban — 106, a vegyiparban — 118, a mezőgazdasági nyersanyagot feldolgozó iparban — 115.

1964-ben 3 876 000 tonna búzát, 7 millió tonna kukoricát, 2 770 000 tonna cukorrépát takarítottak be.

Kétmillió négyzetméter Terlyster

A Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár 1965-ben tovább növeli az éltartósságáért, könnyű kezelhetőségéért kedvelt Terlyster szövettelék gyártását. Ez évben kétmillió négyzetméter Terlyster készül, ez a mennyiség félmillió négyzetméterrel több a tavalyinál, de még így sem galmazza a Terlyster gyártásának fokozását, s a Hazai den igényét kielégíteni. A Fésűsfonó vezetői az idén az Terlyster különböző változatait a Vörös Október Férfi-

ruhagyár, a debreceni és a zalaegerszegi ruhagyár funkcionálja főként, férfi önyöket, női ruhákat és kosztümöket varrnak belőle, egy kisebb mennyiségű kelme azonban méterárúként is forgalomba kerül. A külkereskedelem is szorgatyalnál, de még így sem galmazza a Terlyster gyártásának fokozását, s a Hazai den igényét kielégíteni. A Fésűsfonó vezetői az idén az Terlyster különböző változatait a Vörös Október Férfi-

Jégtörő helyett — Nap

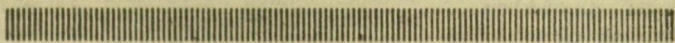
Lehet-e a Napot felhasználni jégtörő helyett? Ivan Pescanszkij, a Leningrádi Északi- és Dél-sarki Intézet professzora igennel válaszol erre a kérdésre.

Mivel a jégtakaró sugárzó fehérsége egyszerű védelmet nyújt az erős sugárzás szemben, a professzor javasolta, hogy a jégtakaróra repülőgépről szórjanak keskeny sávban homokkal ke-

vert szénét. Ez a fekete sáv magába szívja a napsugarak energiáját. A jég olvadni kezd. A szénpor és a homok egyre mélyebbre hatolva ketős munkát végez: nyomást gyakorol a jégtakaróra és felveszi a napsugarakat. Az így keletkező csatornán, amelyet a Nap vág a jégben, hamarosan végighaladhatnak a hajókaravánok.

Ajánlás

AZ ÚJ FORMÁTUMÚ TISZTÁJ ELÉ

XIX. évfolyamába lépve, január 15-én új formátumú irodalmi és kulturális folyóirat kopogtat be olvasóink ajtaján, kérve a bebocsátást és hogy maradjanak hűséges támogatói, „szurkolói” a következő években is.

A megváltozott külső és megnövelt terjedelem — igéri a Tisztáj januári számának beköszöntője — belső, tartalmi változásokkal jár együtt: a folyóirat még inkább figyelemmel kíséri olvasóink igényeit s állandó rovataiban egyaránt szeretne szólni a már „irodalomban járatos” s a művelődés áramába csak most bekapcsolódók növekvő rétegeihez is.

Törekvésünk nem új keletűek — a szélesebb közönséghez fűző kapcsolatok formáit, módszereit kutattuk korábban is néha több, máskor kevesebb sikerrel —, de úgy éreztük, gátolta ezek érvényesülését eddig szűkre szabott közlési lehetőségeink és folyóirat-társainktól megkülönböztető, kevésbé tetszetős megjelenési formánk. Ezen hát sikerült változtatni — ez sem volt könnyű, most jön azonban a nehezebb feladat: a megvalósulásban azonosítani törekvéseinket a felismerés és jól értelmezett olvasói igényekkel.

Talán könnyű lenne — talán túlságosan nehéz — tetszetős programot felrakoztatni új formátumunk első száma előtt, én mégsem erre vállalkozom itt, ehelyett inkább néhány gondolatot vetek csak papírra, amelyek egyben betekintést engedhetnek szerkesztőségi gondjainkba, terveinkbe.

Ma, amikor követhetetlen gyorsasággal

és példányszámban hagyják el a nyomdát klasszikus és élő alkotóink érdeklődéssel várt könyvei, amikor tv és rádió, folyóiratok tömege oltja és táplálja a szomjat, amely népünkben az írott szó iránt soha nem tapasztalt méretekben jelentkezik, nem lehet nemesebb feladat a Tisztájnak, mint egyike lehetni a forrásoknak, ha gyengén csörgedeznek is, amelyből ki szomjas, ihat. Nem több, de nem is kevesebb enél, ez a feladatunk. Hogy ez a forrás a „Tisztáj” fakad, ez lehet oka sajátos ízének, színének is, de forrásnak forrás marad.

Nem kívánunk tehát versenyezni egyik hasonló folyóirattal sem, se szerzők, se témák tekintetében, hacsak abban az egy vonatkozásban nem, hogy igyekeznünk fogunk ennél jobban megközelíteni a mai magyar valóságot, annak reális ábrázolását, tükröztetését a rendelkezésünkre álló eszközökkel.

És mert a valóság sokkal tágabb, sokkal elevenebb és ellentmondásosabb is, semmint, hogy felderítésére elegendő lehetne a csupán irodalmi, művészeti módszer, ezért kap helyet ezek mellett a termelés, a tudomány, a technika, a közelet s a művelődés számos kérdése is tanulmány, vita, tudósítás stb. formájában, nem szorítva háttérbe az előbbieket, de színesítve, gazdagítva ezzel folyóiratunk tartalmát.

Terveink, elképzeléseink helvességének igazolását olvasóinktól várjuk. Ezért utaztunk a minap a szerkesztőség néhány tagjával a Kiskunfélegyháza, Kecskemét és Baján összehívott olva-

sói ankétra is, úgy érzem, biztató eredménnyel. Ha summáznom kellene e beszélgetések, viták tanulságait, az körülbelül a következőket mondaná: — Lapunkat szívesen olvasták eddig is, ha „rázós” szenzációkat nem is, de mindig találtak benne valami érdekeset, figyelemre méltót... — Várakozással néznek a XIX. évfolyam elé, tervezett rovatainkat érdekesnek, anyagát ígéretesnek érzik, a formaváltozást örömmel üdvözlöik... — Még többet várnak.

Voltak bírálat megjegyzések is: — Korábban kezdeményezőbbek voltunk, vitákban, elméleti kérdésekben... — Nem merünk „hibát” elkövetni... — Kevés a vers — keveset írunk és közlünk más meggyélről (és -ből), városokról (és -ból) (nem érte ide ez esetben Budapestet) valahogy mintha csak „szegedi” lennének... és így tovább.

Nem foglalkozom most azzal, mennyire jogosak és igazságosak a bírálatok (többnyire azok) és az elismerések, de lényegében ezekből fakadnak az igények is: még több irodalmat, több verset egy-egy szerzőtől (különösen a népszerű Új költők című rovatban) — jobban éreztetni a táj (Tisztáj) levegőjét, sajátosságait, a tájegység szellemi, kulturális életét, „eligazító”, iránymutató, tájékoztató jellegű elvi cikkeket közölni különböző problémákról, jelenségekről, irányzatokról (mint amilyen a modernizmus, új erkölcs, új ifjúság stb., stb.) — színes műmellékleteket adjunk, több recenziót, könyvismertetést közöljünk... hogy ne soroljam tovább, — és hát természetesen ennél jobban szeretnénk olvasóinkól munkatársainkka válni.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy törekvéseink s a felmerült igények (ha ezek nem is mindegyike teljesíthető ma-

radéktalanul) összhangban vannak és hogy megvalósításukkal jó ügyet szolgálhatunk a szocialista tudatformálás s sajátos területén.

Ugyanakkor, amikor elhatároljuk magunkat mindenféle haladdással szemben álló antimarxista irányzattól, öncélú szenzációt kereső, modernkedő, ál-humánus törekvéstől, teret biztosítunk minden előre-mutató, valóban korszerű kísérletezésnek s vállalkozunk a vitát olyan kérdésekről is, amelyek kimondása s a velük való szembenézés esetleg „kényelmetlen” lehet! de szilárd meggyőződésünk szerint ezzel a megoldást esetenként közelebb hozhatjuk.

Rovataink között a szépirodalom és kritika továbbra is vezető helyet foglal el — és szeretnénk ebben főként a tájegység tehetséges alkotóira támaszkodni — s hagyományos rovatainkban többet kívánunk foglalkozni a művészetekkel (képzőművészet, színház, film, zene, népművészet), többet a világ haladó irodalmi és művészeti életével, alkotásaival és a hazai, főként Bács, Csongrád, Békés megye kulturális életével, eseményeivel.

Hazai tükör című rovatunkban szeretnénk minél több igényes szociográfiai, városföldrajzi írást, korunk emberének formálódó életéről, körülményeiről, problémáiról szóló tanulmányt, riportot, cikket közölni...

...De hát ez mind csak terv, egy töredéke realizálódik a januári számban, egy része a következőkben, törekvéseink helyességét — „közelebb az olvasóhoz” —, csak az eredmények igazolhatják. A jövőt illetően optimisták vagyunk, tapasztalataink nem nagyok, úgyszeretünk annál őszintébb, s most csak azt kérhetjük az olvasóktól: tartson velünk, kísérje munkánkat figyelemmel, s a biztatásról se feledkezzék el, ha úgy érzi, megérdemeltük.

ANDRÁSSY LAJOS